SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

24.10.2023

Eduskunnan tarkastusvaliokunta

Asia: Hallituksen vuosikertomus 2022 (K 2/2023 vp), Eduskunnan kannanotot nuorten syrjäytymisestä

Tarkastusvaliokunta on pyytänyt lausuntoa tietosuoja- ja salassapitoasioista sekä moniammatillisen yhteistyön esteiden poistamisesta nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä ja syrjäytyneiden nuorten auttamisessa. Tässä lausunnossa käsitellään tiedonkulkua ja tietojen käsittelyä moniammatillisessa yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon näkökulmasta.

Uusi asiakastietolaki

Eduskunta on hyväksynyt keväällä 2023 lain sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä (703/2023, asiakastietolaki), ja se tulee voimaan 1.1.2024. Kyseessä on sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallintasäännösten kokonaisuudistus, jossa on koottu yhteen lakiin aiemmin useaan eri säädökseen pirstoutunutta sääntelyä. Siten sääntelyä on saatu yhtenäistettyä ja selkeytettyä siten, että sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonsaantioikeuksia ja tietojen luovuttamista koskeva sääntely olisi yhdenmukaista ja siten lain soveltajille ymmärrettävää.

Asiakasta koskevia tietoja voidaan luovuttaa asiakkaan antaman suostumuksen tai lainsäädännön perusteella. Suostumuksesta säädetään EU:n tietosuoja-asetuksessa ja julkisuuslaissa. Asiakastietolaki sisältää sääntelyn esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunantajien välisistä tiedonsaantioikeuksista, tiedonsaantioikeudesta sosiaali- ja terveydenhuollon välillä sekä oikeudesta saada ja käyttää asiakastietoja sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisesti toteutettavissa palveluissa. Lisäksi laissa on sääntely sosiaaliviranomaisen tiedonsaantioikeuksista ja oikeudesta luovuttaa välttämättömiä tietoja asiakkaan hoidon, huollon tai koulutuksen tarpeen arviointia, järjestämistä ja toteuttamista varten.

Uuden asiakastietolain mukaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa on oikeus saada ja käyttää välttämättömiä asiakas- ja potilastietoja ilman asiakkaan antamaa erillistä luovutuslupaa. Käyttöoikeuksien sisällöstä säädetään tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella. Asetusta valmistellaan parhaillaan, tavoitteena on saada se voimaan mahdollisimman pian alkuvuodesta 2024. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisinä palveluina voidaan toteuttaa esimerkiksi hoidon- ja palvelutarpeen arviointia ja sosiaali- ja kriisipäivystystä ja mielenterveys- ja päihdepalveluita, jolloin asiakas- ja potilastiedot ovat aiempaa laajemmin palvelun toteuttamiseen osallistuvien ammattihenkilöiden käytettävissä.

Asiakastietolaki mahdollistaa myös tiedonsaantioikeuden sosiaali- ja terveydenhuollon välillä. Tiedonsaantioikeus edellyttää pääsääntöisesti asiakkaan antamaa luovutuslupaa, mutta jos lupaa ei voida saada esimerkiksi asiakkaan muistisairauden, mielenterveyden häiriön, kehitysvammaisuuden tai vastaavan syyn takia, luovutuslupaa ei edellytetä. Edellä mainitulla

asetuksella tullaan säätämään tarkemmin, mitä tietoja näissä tilanteissa eri sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävissä ja palveluissa saa käyttää.

Laki sisältää myös sääntelyn potilastietojen ja sosiaalihuollon asiakastietojen kirjaamisesta, huomioiden kirjaamisen moniammatillisessa yhteistyössä. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyössä voidaan laatia yhteinen palvelutarpeen arvio, asiakassuunnitelma ja kyseistä palvelua koskevat asiakaskertomusmerkinnät sekä muita tarpeellisia yhteisiä asiakasasiakirjoja. Yhteiset asiakirjat tallennetaan tarvittavassa laajuudessa sekä asiakas- että potilasrekisteriin, jolloin tarpeelliset tiedot ovat myös muissa sosiaali- ja terveyspalveluissa käytettävissä.

Laki sisältää lisäksi sääntelyä kirjaamisesta monialaisessa yhteistyössä siten, että sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa asiakkaan asiassa tehdyssä yhteistyössä saatuja tietoja ja yhteistyön perusteella laadittu asiakassuunnitelma voidaan tallentaa myös muun organisaation asiakirjoihin siltä osin kuin tiedot ja asiakassuunnitelma ovat välttämättömiä yhteisen asiakkaan asian hoitamiseksi.

Asiakastietolaki sisältää myös sääntelyn sosiaali- ja terveydenhuollon velvoitteesta liittyä valtakunnallisiin tietojärjestelmäpalveluihin eli Kanta-palveluihin. Kanta-palveluiden avulla potilastiedot ja sosiaalihuollon asiakastiedot ovat valtakunnallisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunantajien saatavilla asiakkaan antaman luvan mukaisesti aina siellä, missä asiakas asioi. Kanta-palveluihin tallennetut tiedot ovat myös asiakkaan itsensä saatavilla Omakanta-palvelusta. Terveydenhuolto on jo kattavasti liittynyt Kanta-palveluihin. Sosiaalihuollon julkisten ja niiden lukuun toimivien palvelunantajien on lain mukaan liityttävä Kanta-palveluihin 9/2024 mennessä, tosin siirtymäaikaa on tarkoitus ehdottaa muutettavaksi 9/2025 johtuen hyvinvointialueiden tietojärjestelmähankinnoista.

Muu sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö

Asiakastietolain lisäksi nuorten syrjäytymisen ja moniammatillisen yhteistyön kannalta keskeistä sääntelyä on myös lastensuojelulaissa ja sosiaalihuoltolaissa. Lastensuojeluilmoituksen ja ennakollisen lastensuojeluilmoituksen tekemisestä säädetään lastensuojelulain (417/2007) 25 ja 25 c §:ssä. Yhteydenotosta sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 35 §:ssä.

Johtopäätökset

Uudessa asiakastietolaissa on kehitetty erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonkulkuun ja moniammatillisen yhteistyön kirjaamiseen liittyvää sääntelyä, joten se tuo ratkaisuja moniin nykyisiin tiedonkulun haasteisiin. Koska laki tulee voimaan vasta 1.1.2024, on toimeenpano vasta käynnistymässä ja kokemuksia lain soveltamisesta voidaan saada vasta myöhemmin. Lain soveltaminen ja sen tuomien mahdollisuuksien hyödyntäminen edellyttävät kuitenkin riittävää toimeenpanon tukea. Sosiaali- ja terveysministeriö on valmistelemassa lain toimeenpanon tueksi soveltamisopasta yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa. Lisäksi järjestetään muuta toimeenpanon tukea, esimerkiksi infotilaisuuksia.

Edellä kuvatulla tavalla voimassa oleva sääntely ja 1.1.2024 voimaantuleva uusi asiakastietolaki mahdollistavat jo kattavasti tiedonkulkua eikä esteitä tiedonkululle pitäisi olla. Jatkokehittämisen

tarpeita ja mahdollisuuksia on kuitenkin tunnistettu. Mahdollisia kehityskohteita ovat esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiset asiakirjat, kuten yhteiset asiakassuunnitelmat ja yhteinen tilannekuva. Tarpeita on esitetty myös laajempaan, muutkin toimialat huomioivaan suunnitelmaan ja tilannekuvaan. Esimerkiksi vuonna 2019 Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmassa (LAPE) moniammatillista tiedonhallintaa kehittävä työryhmä on laatinut ”Yksi lapsi, yhteinen tilannekuva” -raportin[1], joka sisältää esityksen yhteisen tilannearvion ja suunnitelman toimintamallista. Lisäksi on ehdotettu toimialojen yhteistä suostumuksenhallintaratkaisua, joka helpottaisi suostumuksen pyytämistä ja antamista.

Erityisasiantuntija Anna Sandberg

[1] Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:24